

Kierkegaard på to meter eller halvanden gigabyte.

Om overgangen fra trykte til digitale udgaver

Afslutningsseminar, *Dansk Editionshistorie*, fredag den 12. september 2014.

Af: Krista Stinne Greve Rasmussen (INSS, KU)

I 2013 fejrede Danmark 200-året for Kierkegaards fødsel. Hele året stod i Kierkegaards tegn. Over hele landet blev der skrevet, læst, lavet dukketeater, udstillinger og meget andet. Jubilæet var en anledning til at genopdage og udbrede den danske filosofis tanker og værker til den bredere offentlighed. En mulighed som mange greb.

Kierkegaards fødselsdag den 5. maj blev fejret på Københavns Universitet med en festgudstjeneste efterfulgt af to festforelæsninger i den gamle universitetsbygning på Vor Frue Plads. Som en del af festlighederne blev *Søren Kierkegaards Skrifter* overdraget fra Søren Kierkegaard Forskningsfond til Københavns Universitet. Denne begivenhed markerede den foreløbige afslutning på det store udgivelsesprojekt, der tog sin begyndelse 20 år tidligere.

Overdragelse af SKS-E til Københavns Universitet, 5. maj 2013

Det man kunne fejre – en foreløbig - afslutning på var udgivelsen af de 55 bind af den videnskabelige udgave af *Søren Kierkegaards Skrifter*. Billedet her viser udgivelsen, som den blev præsenteret ved overdragelsesceremonien den 5. maj.

Når jeg siger den foreløbige afslutning, så skyldes det den omstændighed, som de fleste tilstedeværende her sandsynligvis er bekendt med, at *Søren Kierkegaards Skrifter* er en såkaldt hybridudgave, der består af både den her viste trykte udgave, kaldet SKS-B, og en elektronisk online udgave, der går under forkortelsen SKS-E. Hvor den trykte udgave kan stilles frem til skue som et nationalt klenodie og rent fysisk legemliggør den enorme forskningsindsats, der ligger bag en videnskabelig udgivelse af denne kaliber, så tager den elektroniske version sig anderledes diminutiv ud. Fysisk fylder SKS-E ikke mere end godt halvanden gigabyte. Til sammenligning fylder et enkelt nummer af et digitaliseret tidsskrift på Det Kongelige Bibliotek cirka det dobbelte, nemlig omtrent 3 gigabyte. SKS-B derimod optager godt to meter hyldeplads, en metrisk beskrivelse der flere gange blev brugt i omtaler af udgaven.

SKS-E fulgte ikke med sin trykte tvilling til Københavns Universitet, men blev i stedet overdraget til Det Kongelige Bibliotek, hvor den nu huses på bibliotekets servere og stadig kan tilgås på samme internetadresse. Jeg har ikke set KBs server, hvor SKS-E ligger, men den kunne se nogenlunde sådan ud:

Med det blotte øje kan SKS-E ikke skelnes fra KBs store samling af digitaliserede tidsskrifter og manuskripter, når man betragter en server som denne. Men de halvanden gigabyte ligger der et eller andet sted i samme fysiske forstand som de 55 bind eller godt og vel to meter trykte bøger.

Betragter man indholdet af udgaverne, så er SKS-E og SKS-B stort set identiske, de indeholder de samme videnskabeligt udgivne værker og de samme udgivertekster, men den elektroniske udgave har lidt mere indhold, eksempelvis en række konkordanser. (Fænomenologisk og strukturelt kunne de to dog næsten ikke være mere forskellige.)

SKS er som tidligere nævnt en hybridudgave. Dvs. at den er udtænkt og designet som en udgave, der skal eksistere både trykt og digitalt, og den er således en del af en historisk periode, vi kan kalde medieskiftet fra trykt til digitalt og som finder sted inden for videnskabelig udgivelse i disse år. Dette medieskifte kan for de danske videnskabelige udgaver tidsmæssigt placeres omkring 1990, hvor man for alvor begynder at betragte de store videnskabelige udgaver som primært databaser. Således også SKS.

Medieskiftet

Medieskiftet rykker ved vores opfattelser af, hvordan den videnskabelige udgave kan repræsentere det udgivne værks tekster. Man kan sige, at udgaven på tryk er et fuldstændigt og singulært objekt i verden. Resultatet af det videnskabelige arbejde fastlåses i en trykt udgave, der kan betragtes som afsluttet og lukket. Udgifverer eller udgifverne har gennemført et videnskabeligt arbejde, hvis resultat man har adgang til gennem udgaven, der fastfryses i både tid – nemlig udgivelsestidspunktet - og rum – altså den trykte, fysiske udgave. Udgavens tekstlige repræsentation af værket kan fra denne tidslige og rumlige position indskrive sig i værkets receptionshistorie, herunder forskning i værket. Udgaven kan naturligvis indgå i nye og reviderede udgaver, men den oprindelige udgave vil altid stå tilbage som et singulært udsagn om værket, der udgør én tekstlig version blandt flere af værket.

Hvad angår de digitale videnskabelige udgaver, kan man stort set bruge antonymerne til den trykte udgaves karakteristika: ufuldstændige og flertydige objekter, der godt nok kan fastfryses tidsligt og rumligt i form af arkiverede kopier af hele hjemmesiden, men

som i praksis er uafsluttede og åbne, fordi en arkiveret udgave med tiden vil kræve teknisk opdatering. Men det åbne og dynamiske aspekt giver også nye muligheder, som flittigt bliver udforsket af digitale udgivelsesprojekter.

Med medieskiftet fra trykte til digitale videnskabelige udgaver oplever vi altså, at der åbner sig en række nye muligheder som påvirker både læseren og udgiveren. Brugen og læsningen af udgaven ændres – det samme gør den editionsfilologiske teoretisering, der – måske i kraft af medieskiftet – er blomstret op og blevet et stærkt forskningsfelt. Det fylder godt nok mere i udlandet end herhjemme, hvor det dog stadig spiller en væsentlig rolle.

Hvad betyder så forskellen på to meter og halvanden gigabyte? Er medieskiftet og de nye antagelser om den videnskabelige udgaves muligheder et nulpunkt i editionshistorien, hvorfra den videnskabelige udgivertradition i fremtiden vil bevæge sig frem? Naturligvis ikke. Digitale udgaver repræsenterer ikke noget fuldstændigt anderledes eller helt nyt, men bygger videre på en editionsfilologisk tradition, der, som vi har hørt om i dag, har en lang og levende historie i Danmark.

(Teoretisk opblomstring, nye erfaringer, nye muligheder.)

Lad os vende tilbage til SKS og se lidt nærmere på dens editionshistorie.

SKS-E

Arbejdet med den nye udgave af Søren Kierkegaards forfatterskab tog, som tidligere nævnt, sin begyndelse i slutningen af 1993, da Søren Kierkegaard Forskningscenteret blev oprettet som et grundforskningscenter med midler fra Danmarks Grundforskningsfond.¹ I 1999 blev midlerne kraftigt forøget og centeret blev omdannet til en erhvervsdrivende fond.

Centeret har desuden modtaget økonomiske midler fra Kulturministeriet og Videnskabsministeriet og er altså alene betalt af offentlige midler, bortset dog fra en enkelt privat donation fra Augustinus fonden i forbindelse med den elektroniske udgaves overlevering til Det Kongelige Bibliotek i 2013.

Forskningscenteret har altid været tilknyttet Københavns Universitet – ved oprettelsen var det knyttet til Institut for Systematisk Teologi ved Det Teologiske Fakultet. 1. januar 2010 blev forskningsdelen indlejret i Det Teologiske Fakultet. Her fortsætter centeret sit virke, også efter 2013, med fysisk adresse på Vartov, hvor det har ligget siden 2005. I dag ligger centeret dør om dør med Grundtvig Centeret, der er i gang med at udgive *Grundtvigs Værker*. Her arbejder flere af editionsfilologerne fra SKS nu og er således med til at sikre en kontinuitet i det videnskabelige udgivelsesarbejde. For det var ikke blot historisk, at de videnskabelige udgaver var præget af de personer, der forestod det videnskabelige arbejde. (NNE siden 1995).

Formålet med oprettelsen af Søren Kierkegaard Forskningscenter var både at forestå den videnskabelige udgave og bedrive forskning i forfatterskabet på højeste faglige niveau. I Grundforskningscenterets rapport fra oktober 1996 nævnes dette forhold eksplicit (og jeg citerer): ”Centeret har to hovedopgaver, Kierkegaardforskning og en ny udgivelse af Kierkegaards værker og papirer, *Søren Kierkegaards Skrifter*, med den

¹ Danmarks Grundforskningsfond blev oprettet i 1991 ved ”Lov nr. 409 af 6. juni 1991 om Danmarks Grundforskningsfond”. Fondens formål er at styrke dansk forskning med så store bevillinger, at centrene forskning kan være førende på deres område. Søren Kierkegaard Forskningscenteret var et af de i alt 23 første centre, der blev oprettet i 1993-1994. Blandt de 23 oprindelige centre var der kun to humanistiske grundforskningscentre, nemlig Kierkegaard-centeret og Polis Centeret, begge ved Københavns Universitet. Se: Danmarks Grundforskningsfond, *Danmarks Grundforskningsfond* (Hellerup: Danmarks Grundforskningsfond, 1994).

dertil knyttede editionsfilologiske forskning.”² Man bemærker, at udgivelsen også betragtes som forskning i sig selv.

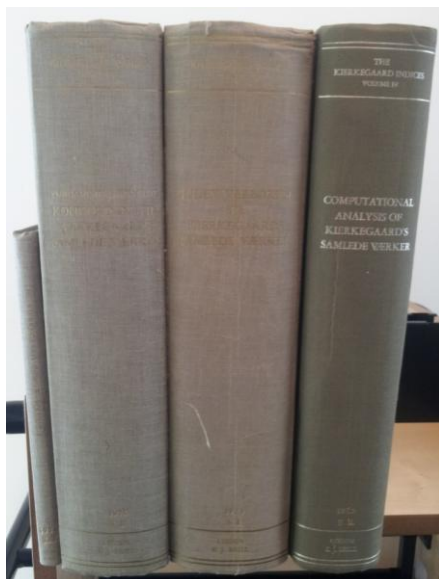
SKS var altså fra begyndelsen tænkt ind i en institutionel ramme, hvor forskning og udgivelse skulle berige hinanden. Ligeledes var det fra starten en præmis, at udgaven skulle komme i både trykt og elektronisk form som en hybridudgave.

SKS indskrives sig i en videnskabelig udgivelsestradition. Kierkegaards *Samlede Værker* var blevet udgivet hele tre gange tidligere og hans utrykte forfatterskab havde også været under behandling. Denne udgivelsehistorie er allerede relativt velbeskrevet, og den vil desuden være at finde i Johnny Kondrups bidrag til bind 3 om ”Udgivelse af dansk litteratur ca. 1900-2013”.

(Jeg vil i det følgende koncentrere mig om et digitalt fortilfælde til Søren Kierkegaards Skrifter.)

En digitalisering af Kierkegaards forfatterskab var nemlig allerede blevet påbegyndt i 1960’erne af den canadiske filosof og Kierkegaard-forsker Alastair McKinnon. Han digitaliserede den i fagligt henseende kritisable tredjeudgave af *Samlede Værker*, der var besørget af Peter Rohde i årene 1962 – 1964. McKinnons sigte var ikke at lave en elektronisk version af SV3, men at udarbejde en konkordans over Kierkegaards forfatterskab. Arbejdet startede med, at SV3 blev ført ind på hulkort linje for linje i Canada af et antal damer, der ikke kendte det danske sprog. McKinnon selv kunne heller ikke selv tale dansk, men var derimod meget interesseret i computerassisteret analyse og havde et hold af teknikere på universitetet, der kunne hjælpe med digitaliseringen.

² Danmarks Grundforskningsfond, *Danmarks Grundforskningsfond* (Hellerup: Danmarks Grundforskningsfond, 1996), 20.

Resultatet af McKinnons arbejde blev *The Kierkegaard Indices*, der udkom i fire bind i årene 1970-75 på forlaget E.J. Brill i Leiden. McKinnon stoppede dog ikke sit arbejde med denne udgivelse, men arbejdede videre med de digitaliserede tekster og udgav dem som den første digitalisering af Søren Kierkegaards forfatterskab. Der var netop ikke tale om en videnskabelig udgivelse, men om en digitalisering af *Samlede Værker*, 3. udgave, og McKinnons hovedinteresse var derfor ikke tekstkritisk. Han var mindre optaget af sit kildegrundlag end de muligheder, computeren rummede for at analysere Kierkegaards værker. Hans digitalisering er blevet kritiseret for at bygge på *Samlede Værker* 3, der som nævnt, betragtes som den videnskabelig set dårligste af de tre udgaver af *Samlede Værker*. Men i virkeligheden, som vi skal se, er det svært at vurdere, hvilket tekstgrundlag, der egentlig ligger til grund.

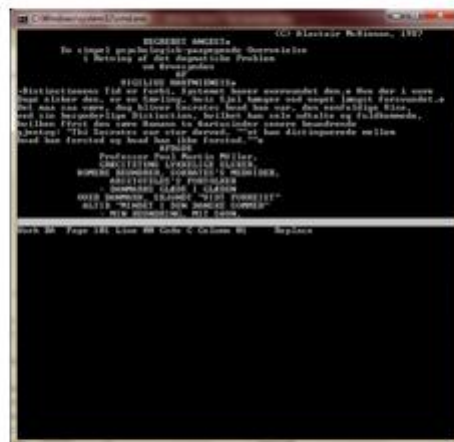
Digitaliseringen byggede videre på det arbejde som var udført i forbindelse med udgivelsen af *The Kierkegaard Indices*. I det første bind af indekserne, der indeholder en konkordans over sidetal mellem den danske udgave og udvalgte oversættelser til engelsk, fransk og tysk beskrives tekstgrundlaget i forordet alene som *Samlede Værker*. I forordet til det andet bind, den egentlige ordkonkordans, følger en længere redegørelse for tilvejebringelsen af den tekst, der danner grundlag for McKinnons arbejde. McKinnon skriver (på et ikke helt flydende dansk skal det bemærkes):

Den primære kilde for det nuværende værk er en afgørende linie for linie maskinlæselig udgave af teksten af Kierkegaards *Samlede Værker* (3. udg. Gyldendal, København: 1962-64) eller rettere sagt, det er denne tekst rettet under hensyn til gentagne stavekontroller, i sammenligning med anden udgave og oplysning bidraget af danske videnskabsmænd, hvem jeg er yderst taknemmelig. Kort sagt, vor tekst blev skrevet på hulsystem fra tredje udgave, men da resultaterne syntes tvivlsomme, har vi fulgt andenudgaven i næsten alle tilfælde. Jeg er glad for at have været i stand til at gøre disse rettelser, men afholder mig tydeligt fra at fremhæve denne aspekt af arbejdet; hvem som helst, der omhyggeligt undersøger en samling af denne størrelse over en periode af år, vil komme til at vurdere fejlbarheder af alle udgaver, og måske udvikle en hemmelig sympati for udgivere og korrekturlæsere. I hvert tilfælde, og dette ønsker jeg at gøre helt klart, valgte jeg tredieudgaven som vores primære kilde, fordi den var på det tidspunkt, og indenfor en overskuelig fremtid synes at være mere tilgængelig og disponibel end nogen anden. Forudsat mulighed for rettelse, syntes det dengang for mig, og det gør det stadig, at gælde mere end alle overvejelser.

Alastair McKinnon: *Fundamental polyglot konkordans til Kierkegaards Samlede Værker*, E. J. Brill, Leiden. 1971.

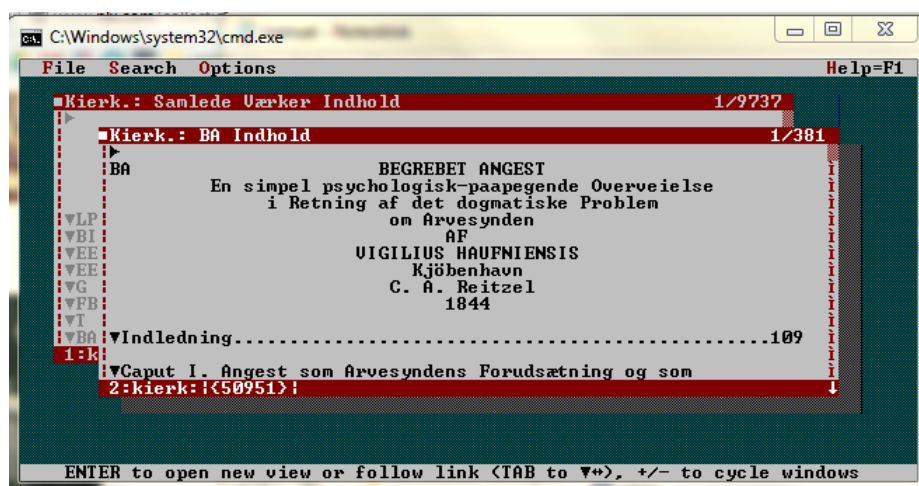
Tilgængelighed var det vigtigste parameter for McKinnon, og man fornemmer nærmest en vis irritation over den omstændighed, at tekstgrundlaget overhovedet skal diskuteres. For McKinnon synes målet at hellige midlet. Det er altså ikke en filologisk eller editionsfilologisk interesse, McKinnon retter mod Kierkegaards forfatterskab, men ønsket og overbevisningen om, at et virkeligt værdifuldt Kierkegaard-studie går gennem computeren. Til sidst i forordet påtager McKinnon sig desuden al ansvar for eventuelle fejl.

I fjerde og sidste bind følger så en længere beskrivelse af korrekturfasen, der betød, at udgaven blev overspillet mindst 23 gange, fordi man måtte tilbage og rette hele båndet, hver gang der skulle rettes. Beskrivelsen er lang og teknisk, og jeg skal ikke gå i detaljer med den her, men igen fornemmer man en vis modvilje mod denne dokumentering af det udførte arbejde.

Begrebet Angest, Inter Edition, 1987.

McKinnons digitale udgave findes i flere versioner. McKinnon udgav selv den første udgave på forlaget InterEdition. Udgaven er i filerne dateret 1987. McKinnon udviklede en hel programpakke til denne udgave, kaldet The Kierkegaard Computer Workshop. Han skrev en udførlig manual med forskellige øvelser forskeren kunne bruge til at lære programmerne og få større udbytte af materialet. Disse programmer arbejdede McKinnon løbende videre på og i den udgave, jeg har kigget på, er manualen dateret til 1999.

Begrebet Angest, IntelLex, 1991.

Filerne fra InterEdition danner udgangspunkt for en udgave fra det amerikanske firma InteleX. Udgaven er i filerne er dateret 1991. InteleX's udgave udkom både i Danmark, hvor den blev distribueret på disketter af forlaget GAD til den nette sum af 4500 kroner. Den genererede aldrig noget større salg.

Begrebet Angest, InteLex, 1995.

I 1995 udkom den på cd-rom i USA, og året efter blev den tilgængelig i en online databaseversion, der kunne tilgås mod betaling for både private og organisationer. I 2008 stoppede InteleX med salg af cd-rommer og onlineabonnemeter til private. Nu er det således kun muligt at få adgang til udgaven gennem en abonnerende institution. Det Kongelige Bibliotek abonnerer på udgaven.

McKinnons digitale udgave er udgivelseshistorisk ret vanskelig at få hold på, da den eksempelvis ikke er katalogiseret i de danske bibliotekskataloger, hvor man alene kan finde den nuværende online udgave fra det amerikanske firma InteleX. Søger man i det verdensomspændende bibliotekskatalog WorldCat kan man finde oplysninger om en diskette-version dateret 1995, der altså er den amerikanske udgivelse. (Sandsynligvis en teknisk opdatering af de filer der er dateret 1991.)

Dertil kommer, at filerne, præcist som SKS-E, rent fysisk ikke fylder meget, og at McKinnon derfor ubesværet kunne fragte dem over Atlanten til København, hvor han egenhændigt kunne distribuere dem til eksempelvis Søren Kierkegaard Forskningscenteret, der anvendte disse filer som råmateriale til SKS.

Pointen er, at denne udgivelsehistorie kun er sporadisk beskrevet og bestemt ikke veldokumenteret. Har det editionsfilologisk betydning for SKS, at den digitale udgave bygger på filer fra McKinnon? Ikke rigtigt. Det eneste direkte spor fra McKinnon, der stadig findes i SKS er sidehenvisningerne til tredjeudgaven af *Samlede Værker*. Disse var allerede indført i filerne og man havde måske prioriteret anderledes, hvis udgiverne selv havde skullet indføre sidehenvisninger til *Samlede Værker*. Er McKinnons udgave ikke blot en digitalisering uden editionshistorisk interesse?

Den er rigtig nok en digitalisering og kan ikke i sig selv betragtes som en videnskabelig udgave, men den kan tjene som en påmindelse om den indbyggede flygtighed, der findes i de digitale udgaver. Den eneste version der er tilgængelig nu gennem danske bibliotekskataloger er den aktive onlineudgave fra InteLex. Diskette-, cd-rom og ikke mindst McKinnons egen udgave fra InterEdition er ikke direkte tilgængelige gennem det normale distributionsnet for udgaver, nemlig bibliotekerne. Man skal kende udgaven for at få adgang til den. *The Kierkegaard Indices* derimod findes på flere danske biblioteker – inklusiv mit eget institutbibliotek blot en hylde afstand fra SKS-B. McKinnons udgave derimod er mere eller mindre gået i glemmebogen. Selv fik jeg demonstreret udgaven af Søren Kierkegaard Forskningscenterets datalog Karsten Kynde, der ved afslutningen af vores seance proklamerede: ”Nu er vi da to, der kender McKinnons univers.”

SKS-E er som nævnt overdraget til Det Kongelige Bibliotek. Den vil utvivlsomt ikke komme til at lide samme skæbne som McKinnons udgave fra 1987, der lever en skyggetilværelse udenfor gængse distributionskanaler. Men SKS-E befinder sig alligevel i en tilgængelighedsproblematik. SKS-E, som den så ud ved overdragelsen til KB, fungerer fortsat som websted og vil fortsætte med det flere år frem. Desuden

kommer SKS-E til at indgå i nye tekstrepositorier hos KB og vil dermed fortsætte med at være aktiv og indgå i nye vidensmiljøer.

En digital udgave lever videre efter udgiveren har sat det sidste punktum, men dens skæbne er ikke alene afhængig af de fremtidige læsere og brugere, men i lige så høj grad af de mennesker, der bogstaveligt talt former udgaven. Udgivere af digitale udgaver bekymrer sig lige så meget om visningen og designet af udgaven, som videnskabelige udgivere af trykte bøger altid har gjort. Men deres overvejelser kan ikke på samme måde læses bibliografisk ud af udgaverne og kræver en helt anden slags materiel fortolkning.

Fik jeg indkredset forskellen mellem to meter og halvanden gigabyte? Både og. Meget mere kan naturligvis siges, ikke mindst om det der finder sted foran skærmen i brugerens og læserens perspektiv. Meget mere vil også blive sagt, eksempelvis i min ph.d.-afhandling. Men jeg håber, at jeg i dag har vist nogle af de aspekter, der præger overgangen fra trykte til digitale videnskabelige udgaver. Tilgængelighed er en vigtig faktor, fordi det ikke blot angår den allestedsnærværende – og indtil videre gratis – adgang til en udgave som SKS-E, men også den enkelte brugers muligheder for at anvende udgaven. En digital udgave kan vi nemlig ikke placere på en bibliotekshylde. Den vil ikke som den trykte udgave stå ansigt til ansigt med sine læsere, der blot skal samle den op og åbne siderne for at have adgang til dens væld af viden. Den digitale udgave kræver en lidt større indsats, hvilket bliver tydeligt, når den eksempelvis udstilles på en videnskabsfestival:

Science in the city, København 21.-26. juni 2014

Historien om McKinnons udgave kan tjene som en påmindelse om, at vi står midt i en levende editionshistorie, der rækker ud over vores projekt. Med dette afslutningsseminar og den kommende udgivelse af *Dansk Editionshistorie* har vi (foretaget) et tilbageblik, som medieskiftet sandsynligvis har været en medvirkende faktor til at gøre relevant netop nu. De digitale udgaver starter ikke fra et nulpunkt, men indskrives i en lang videnskabelig tradition, som Dansk Editionshistorie har været med til at indfange og beskrive. Fremadrettet må vi sørge for at holde den historie levende, ikke blot ved at udgive værker, men også ved at indfange og beskrive det medieskifte, vi befinder os i.

TAK!